

**Bieńkowski, Andrzej / Greta, Maria /
Łyczek, Wiesław i in.**

**Problemy integracji polskiego rolnictwa
z Unią Europejską w opinii właścicieli
gospodarstw rodzinnych**

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 12, 330-343

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ANDRZEJ BIEŃKOWSKI
MARIA GRETA
WIESŁAW ŁYCZEK
WŁODZIMIERZ PULIŃSKI

Problemy integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską w opinii właścicieli gospodarstw rodzinnych

1. Uwagi wstępne

Niniejsze opracowanie powstało w oparciu o badania ankietowe przeprowadzone w roku bieżącym na losowo dobranej próbie 360 gospodarstw Makroregionu Polski Środkowej (Bliższe informacje w badanych gospodarstwach zawiera Tabela nr 1).

Badania tegoroczne stanowią rozwinięcie badań zainicjowanych w roku ubiegłym. Do ich kontynuacji zachęcał nas fakt, że nie zniknęła żadna z przyczyn, dla których rok wcześniej je podjęliśmy (patrz Wspólnoty Europejskie nr 7/8/97 i nr 9/97). Przeciwnie pojawiły się nowe argumenty przemawiające za ich realizacją. Należą do nich: - usztywnienie stanowiska przedstawicieli władz Unii Europejskiej dotyczącego zarówno terminów jak i zasad procesu akcesyjnego wynikające jak się wydaje nie tylko z planowanych zmian zasad Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) lecz także z wyrażanych coraz głośniejszych obaw rolników unijnych (szczególnie z Austrii, Niemiec, Portugalii, Hiszpanii i Grecji); - wpływ bieżących uwarunkowań politycznych (patrz np. kampania wyborcza w Niemczech), co nie pozostaje bez wpływu na stan opinii publicznej w naszym kraju.

Coraz wyraźniej nie tylko wśród rolników i ich „politycznych przedstawicieli” zaznacza się nurt eurosceptycyzmu, daje temu wyraz także szef Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej (UKIE).

Jak poprzednio podstawowym celem badania jest próba ściślejszego określenia różnych aspektów stosunku rolników polskich do integracji z Unią Europejską. Przedmiotem naszego szczególnego zainteresowania stały się następujące kwestie:

1. stopień znajomości problematyki integracyjnej w ocenie naszych respondentów zarówno w ujęciu ogólnym, zwłaszcza zaś w wymiarze sektorowym, dotyczącym celów, zasad, instytucji i instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej;
2. opinie o integracji rolnictwa polskiego z rolnictwem Unii Europejskiej, a więc: o stopniu akceptacji przez rolników naszego członkostwa w Unii, postawach wobec tej kwestii w ich środowiskach lokalnych, obawach i zastrzeżeniach, a z drugiej strony nadziejach i oczekiwaniach z tym związanych. W tym kontekście zbadaliśmy również stosunek rolników polskich do swobody zakupu ziemi w Polsce przez cudzoziemców;
3. postawy respondentów wobec integracji z Unią Europejską oraz stopień przygotowania ich gospodarstw do spodziewanych zmian warunków gospodarowania.

2. Znajomości problematyki integracyjnej

Analizując tę kwestię natrafiłszyśmy na podobne problemy jak w roku ubiegłym. Po pierwsze trudno jest sformułować precyzyjne i jednoznaczne kryterium przy pomocy którego można by dokonać oceny stosunku badanej zbiorowości do integracji. Należy bowiem z całą stanowczością podkreślić, że uzyskane odpowiedzi nie tyle informują o rzeczywistej wiedzy rolników na temat integracji co raczej o ich aktualnym emocjonalnym stosunku do tych kwestii.

Tabela nr 1

Charakterystyka badanej zbiorowości (w latach 1997 i 1998)

	wielkość gospodarstw			informacje o właścicielu						
				wiek			wykształcenie			
	do 5 ha	5,1-10 ha	pow. 10 ha	do 30 lat	31-50 lat	51 i więcej	podstawowe	zasadnicze	średnie	wyższe
1997 rok										
w liczbach bezwzględnie	84	106	130	32	230	58	59	124	118	20
udział w %	26.2	33.1	40.7	10	71.9	18.1	18.1	38.8	36.9	6.2
1998 rok										
w liczbach bezwzględnie	102	103	155	43	245	72	64	148	125	23
udział w %	28.3	29.6	43.1	11.9	67.8	20.3	17.8	41.1	34.7	6.4
Zmiany w podst. prawnym	+2.2	-4.5	+2.4	+1.9	-4.1	+2.2	-0.3	+2.3	-2.2	+0.2

oraz o ich samoocenie znajomości tej problematyki. Po drugie, starając się rozpoznać stosunek ankietowanych rolników do tego problemu posłużyliśmy się zestawem pytań sondujących znajomość zagadnień integracji i to zarówno w szerszym jak i węższym aspekcie. W pierwszej płaszczyźnie chodziło nam o uzyskanie odpowiedzi na pytanie o ogólną znajomość tek problematyki, a w płaszczyźnie drugiej w wiedzę na temat zasad i wymogów Wspólnej Polityki Rolnej UE. Ku naszemu zdziwieniu wiedzę na temat integracji zadeklarowało ponad 69% respondentów, co stanowi przyrost pozytywnych odpowiedzi o prawie 18% w stosunku do roku ubiegłego.

Co ciekawe, jak wynika z Tabeli nr 2, największy przyrost wiedzy o integracji nastąpił w grupie rolników liczących 50 i więcej lat (o blisko 24 punktów procentowych) i wśród osób z wykształceniem średnim (przyrost o ponad 17 punktów procentowych). Przytoczone wyżej liczby osłabiają wniosek, który wyciągnęliśmy w roku ubiegłym o silnej korelacji z wiekiem i wykształceniem respondentów. Okazuje się bowiem, że w przeciwieństwie do roku ubiegłego młody wiek i wyższe wykształcenie nie były zasadniczym czynnikiem określającym poziom tej wiedzy. W oparciu o zamieszczone w Tabeli nr 2 liczby można też wyciągnąć inny wniosek, że ludzie młodszy i lepiej wykształceni bardziej krytycznie oceniają stan własnej wiedzy o integracji.

Trudno jest zatem sformułować bardziej ogólną ocenę poziomu wiedzy o integracji. Pewne przesłanki dla tej oceny wynikają z analizy źródeł, z których rolnicy czerpią o niej wiedzę. Potwierdziło się, iż podstawowym, a właściwie jedynym źródłem tej wiedzy są środki masowego przekazu (telewizja, radio, w mniejszym zaś stopniu prasa). Także i w tym roku rolnicy twierdzą, że źródła przekazu nie dostarczają im wystarczającej wiedzy. Taką opinię wyraża zdecydowana większość ankietowanych. Do rzadkości należą bezpośrednie formy popularyzacji tej problematyki w środowisku wiejskim. Na tym tle nie może dziwić fakt, że również znajomość Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej jest bardzo ograniczona i powierzchowna. Nawet respondenci z wyższym wykształceniem oceniają, że właściwie niewiele wiedzą o WPR UE.

Tabela nr 2

Deklarowana znajomość problematyki integracyjnej a wiek i wykształcenie respondentów (w latach 1997 i 1998)

	Wiek			Wykształcenie			
	do 30 l.	31-50 l.	50 i więcej	podst.	zasadn	średnie	wyższe
Odpowiedzi pozytywne w liczbach bezwzgl.							
1997	20	120	24	18	62	72	18
1998	28	175	47	17	72	98	21
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	62,5	52,2	41,4	30	50	61	90
1998	65,1	49,0	65,3	26,6	57,9	78,4	91,3
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzed.	+2,6	-3,2	+23,9	-3,3	+7,9	+17,4	+1,3

Aktualna pozostaje opinia naszych respondentów wyrażona w roku ubiegłym, a dotycząca przyczyn tego stanu rzeczy. Prawie wszyscy twierdzą, że środki masowego przekazu nie mogą zastąpić aktywnych form popularyzacji wiedzy o integracji czyli kursów, szkoleń, bezpośrednich spotkań z przedstawicielami instytucji i ośrodków naukowych.

3. Opinie o integracji

Zawarte w Tabelach nr 3 i 4 dane jednoznacznie wskazują, że o ile, jak wynika z wcześniejszych naszych informacji, wzrosła deklarowana znajomość problematyki integracyjnej, to wyraźnie zmniejszył się poziom akceptacji członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Przypomnijmy, że przed rokiem 60% naszych respondentów opowiadało się za członkostwem Polski w UE, natomiast w roku bieżącym poziom akceptacji spadł do 45,8% (czyli o 14,2 punktów procentowych). Uzyskane wyniki skłaniają do wyciągnięcia następujących wniosków:

- przeciwnie „niż” w roku ubiegłym, nie wszyscy ci którzy interesują się integracją są jej zwolennikami;
- aż 23,2 punktów procentowych wynosi różnica między tymi, którzy deklarują

znajomość problemów integracji, a tymi którzy akceptują ideę integracji.

Jest to zgodne z ogólną tendencją narastającego eurosceptycyzmu w społeczeństwie polskim odnotowywanego w badaniach opinii społecznej. Bardziej szczegółowe dane na ten temat zawierają Tabele nr 3 i 4.

Tabela nr 3

Akceptacja członkostwa a wielkość gospodarstwa (w latach 1997, 1998)

	Wielkość gospodarstwa		
	do 5 ha	5,1-10 ha	pow. 10 ha
Odpowiedzi pozytywne w liczbach bezwzględnych			
1997	60	42	68
1998	65	36	64
W % w stosunku do liczeb- ności grupy			
1997	71,4	39,6	52,3
1998	63,7	34,9	41,3
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzed.	-7,7	-4,7	-11,0

Największy spadek akceptacji zanotowaliśmy wśród właścicieli gospodarstw o powierzchni powyżej 10 ha (o 11 punktów procentowych) oraz ku naszemu zaskoczeniu wśród respondentów w wieku do 30 lat i legitymujących się wykształceniem zasadniczym (odpowiednio spadek o 12,1 i o 12,3 punktów procentowych). Jedynie wśród respondentów z wyższym wykształceniem zanotowaliśmy niewielki wzrost poparcia dla idei integracji. Powstaje zatem pytanie, w jaki sposób interpretować przyczyny wystąpienia tego zjawiska.

Wydaje się, iż wpłynęły na to m. in.:

- usztywnienia stanowiska władz unijnych w stosunku do wymogów, które ma spełnić polskie rolnictwo;
- przypadki blokowania dostępu polskich produktów rolnych do rynku unijnego, czego spektakularnym przykładem było szeroko nagłośnione embargo na import mleka;
- negatywne sygnały ze strony zainteresowanych środowisk unijnych (organizacji rolniczych i samych rolników);
- manifestowanie roszczeń ziomkostw niemieckich itp.

Tabela nr 4

Akceptacja członkostwa a wiek i wykształcenie właścicieli gospodarstw rolnych
(w latach 1997, 1998)

	Wiek			Wykształcenie			
	do 30 l.	31-50 l.	50 i więcej	podst.	zasadn.	średnie	wyższe
Odpowiedzi pozytywne w liczbach bezwzgl.							
1997	18	108	30	16	56	72	12
1998	19	98	34	13	51	70	14
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	56,2	46,9	51,7	27,6	46,5	61,0	60,0
1998	44,1	40,0	47,3	20,3	34,2	56,1	61,1
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzed.	-12,1	-6,9	-4,4	-7,3	-12,3	-4,9	+1,1

Potwierdza się, a nawet zyskuje poparcie, stanowisko wyrażone w roku ubiegłym o konieczności zaostrenia kontroli nabywania ziemi przez cudzoziemców na cele rolnicze, nie tylko obecnie, ale także w tzw. okresie przejściowym po wejściu Polski do UE.

Nasi respondenci nie zmienili także zdania, iż wstąpienie Polski do Unii Europejskiej powinno zyskać akceptację społeczeństwa wyrażoną w ogólnonarodowym referendum dając w ten sposób wyraz braku zaufania do polityków.

Wydaje się, iż spadek akceptacji odnośnie przystąpienia do Unii Europejskiej wynika z uświadomienia sobie przez rolników, że zarówno uzyskanie większego dostępu do pomocy finansowej, ułatwień dostępu do nowych technologii i nowych sprawniejszych rozwiązań instytucjonalnych jak i możliwości rozszerzenia rynku zbytu są bardziej ograniczone niż im się wcześniej wydawało. Z drugiej strony uświadomiono sobie trudności z przygotowaniem gospodarstwa do wymogów rynku rolnego Unii Europejskiej i zapewnienia konkurencyjności polskiego rolnictwa.

4. Przygotowanie gospodarstwa do wymogów rynku rolnego Unii Europejskiej

Malejący, lecz w dalszym ciągu stosunkowo wysoki poziom akceptacji członkostwa Polski w Unii Europejskiej nadal kontrastuje świadomością ankietowanych o nie przygotowaniu ich gospodarstw do wymogów unijnych. Świadczą o tym dane zawarte w Tabelach nr 5 i 6.

Tabela nr 5

Deklarowane przygotowanie do członkostwa w Unii Europejskiej a liczebność gospodarstw (w latach 1997, 1998)

	Wielkość gospodarstwa		
	do 5 ha	5,1-10 ha	pow. 10 ha
Liczba osób uważających, że ich gospodarstwo jest przygotowane do członkostwa w UE			
1997	2	4	24
1998	3	5	27
W % w stosunku do liczebności grupy			
1997	2,4	3,8	18,5
1998	2,9	4,8	17,4
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+0,5	+1,0	-1,1

Jedynie 9,7% gospodarstw (wzrost o 0,3 punkta procentowego) jest zdaniem ich właścicieli przygotowanych do gospodarowania w warunkach stworzonych przez wspólnotowy rynek rolny. Odnosząc tę kwestię do wieku i wykształcenia właścicieli gospodarstw należy podkreślić, że aż o 27 punktów procentowych wzrosło przekonanie ankietowanych legitymujących się wykształceniem wyższym o tym, że ich gospodarstwa spełniają warunki integracji. Ponadto należy zwrócić uwagę na fakt, że to samo przekonanie wyraża większy odsetek respondentów w wieku 31-50 lat (przyrost o 6,8 punkta procentowego). W pozostałych grupach wiekowych i wykształcenia odnotowaliśmy wzrost pesymizmu w stosunku do tej kwestii.

Tabela nr 6

Deklarowane przygotowanie do członkostwa w Unii Europejskiej a wiek i wykształcenie respondentów (w latach 1997, 1998)

	Wiek			Wykształcenie			
	do 30 l.	31-50 l.	50 i więcej	podst.	zasadn.	średnie	wyższe
Liczba osób uważających, że ich gospodarstwo jest przygotowane do członkostwa w UE							
1997	8	18	4	2	6	10	12
1998	12	15	8	3	5	7	20
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	2,5	7,8	6,9	3,4	4,8	8,5	60,0
1998	18,8	14,6	5,2	4,7	-3,8	5,6	87,0
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	-6,2	+6,8	-1,7		-1,0	-2,9	+27,0

5. Przyszłość gospodarstwa

Stwierdzony wysoki stopień deklarowanego przez naszych respondentów nieprzystosowania gospodarstw do wymogów integracyjnych skłonił nas do podjęcia próby odpowiedzi na pytanie czy i w jakim stopniu badani właściciele gospodarstw rolnych zamierzają podjąć próby ich dostosowania do wymogów integracyjnych.

Dane na ten temat dostarczają informacje zamieszczone w Tabeli nr 7, 8 i 9.

Tabela nr 7

Przyczyny, dla których respondenci nie planują działań dostosowawczych do wymogów Unii Europejskiej a jego wielkość (w latach 1997, 1998)

	Wielkość gospodarstwa rolnego		
	do 5 ha	5,1-10 ha	pow. 10 ha
Brak rozeznania wymogów			
1997	38	70	74
1998	47	82	105

W % w stosunku do liczebności grupy			
1997	42,3	66,0	56,9
1998	46,0	79,6	67,7
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzed.	+3,7	+13,6	+10,8
Brak środków finansowych			
1997	70	74	74
1998	4	89	105
W % w stosunku do liczebności grupy			
1997	83,3	69,8	56,9
1998	72,5	86,4	67,7
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	-10,8	+16,6	+10,8
Dobry stan gospodarstwa			
1997	0	6	16
1998	0	11	23
W % w stosunku do liczebności grupy			
1997	0	5,7	12,3
1998	0	10,7	14,8
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	-	+5,0	+2,5

Z Tabeli nr 7 wynika, że ponad 74% respondentów (czyli o ponad 4 punkty procentowe więcej niż w roku ubiegłym) nie zamierza podejmować żadnych działań dostosowawczych. Główne przyczyny takiej postawy to:

- rosnący (zdaniem respondentów) brak rozeznania wymogów integracyjnych, który deklarują właściciele wszystkich grup obszarowych gospodarstw;
- brak środków finansowych, który w dalszym ciągu stanowi główną przyczynę pasywnej postawy naszych respondentów;
- dobry stan gospodarstwa rolnego, który deklarują jedynie 9,4% naszych ankietowanych co i tak jest postępem w stosunku do roku ubiegłego, gdzie na tę przyczynę wskazywało 6,8%.

Poza tym nasi respondenci wskazywali również na inne przyczyny takie jak:

- podeszły wiek;
- brak następców;
- praca poza gospodarstwem rolnym.

Powtórzymy zatem pytanie zadane w roku ubiegłym - jeśli nie planuje się dostosowania gospodarstwa rolnego do nowych warunków rynkowych to jak się przed

nim rysuje alternatywa. Na tak sformułowane pytania pozwolą odpowiedzieć dane zawarte w Tabelach nr 8 i 9.

Tabela nr 8

Plany dotyczące gospodarstw rolnych w kontekście integracji z Unią Europejską a ich wielkość (w latach 1997, 1998)

	Wielkość gospodarstwa rolnego		
	do 5 ha	5,1-10 ha	pow. 10 ha
Sprzedaż i przekazanie			
1997	54	40	48
1998	64	47	63
W % w stosunku do liczebności grupy			
1997	61,5	37,8	36,9
1998	62,7	45,6	40,6
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+1,2	+7,8	+3,7
Zmiany struktury produkcji i specjalizacja			
1997	16	26	24
1998	14	27	31
W % w stosunku do liczebności grupy			
1997	19,0	24,5	18,5
1998	13,7	26,2	20,0
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	-5,3	+1,7	+1,5
Modernizacja i powiększenie			
1997	16	32	62
1998	14	35	69
W % w stosunku do liczebności grupy			
1997	19,0	30,2	47,7
1998	13,7	33,9	44,5
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+5,3	+3,7	-3,2
Podnoszenie kwalifikacji			
1997	8	16	36
1998	10	18	34
W % w stosunku do liczebności grupy			
1997	9,5	15,1	27,7
1998	9,8	17,5	21,9
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+0,3	+2,4	-5,8

Należy podkreślić, że w roku bieżącym wzrósł odsetek rolników zdecydowanych na sprzedaż lub przekazanie swego gospodarstwa (szczególnie widoczny w grupie właścicieli od 5 do 10 ha i w wieku powyżej 50 lat oraz z wykształceniem podstawowym). Świadczy to o tym, że coraz większy odsetek naszych respondentów uświadamia sobie trudności sprostania wymogom integracyjnym.

Aktywne formy dostosowań to:

- zmiany struktury produkcji i specjalizacja;
- modernizacja i powiększenie gospodarstwa;
- podnoszenie kwalifikacji.

Tabela nr 9

Plany dotyczące gospodarstw w kontekście integracji z Unią Europejską a wiek i wykształcenie respondentów (w latach 1997, 1998)

	Wiek			Wykształcenie			
	do 30 l.	31-50 l.	50 i więcej	podst.	zasadn.	średnie	wyższe
Sprzedaż i przekazanie							
1997	2	90	44	44	60	42	4
1998	6	93	66	57	64	39	5
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	6,2	35,1	47,9	75,8	48,4	35,6	20
1998	13,9	37,9	91,7	89,0	43,2	31,2	21,7
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+7,7	-1,2	+15,8	+13,2	-5,2	-4,4	+1,7
Zmiany struktury produkcji i specjalizacja							
1997	8	56	6	6	22	36	4
1998	17	70	5	7	37	42	11
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	25,0	24,3	10,3	10,3	17,7	30,5	20,0
1998	39,5	28,6	7,4	10,9	25,0	33,6	47,8
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+14,5	+4,3	-2,9	+0,6	+7,3	+3,1	+27,8

Modernizacja i powiększenie							
1997	10	92	12	14	58	42	4
1998	17	121	15	18	72	57	6
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	31,2	40,0	20,6	24,2	46,8	35,6	20,0
1998	39,5	49,4	20,8	28,1	46,6	45,6	26,1
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+8,3	+9,4	+0,2	+3,9	-0,2	+10	+6,1
Podnoszenie kwalifikacji							
1997	12	56	6	14	40	24	2
1998	15	167	5	18	85	81	3
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	33,3	23,5	10,3	24,2	32,2	20,3	10
1998	34,8	68,1	6,9	28,1	57,4	64,8	13,0
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+1,5	+44,6	+3,4	+3,9	+25,4	+44,5	+3

Zwraca uwagę rosnące zainteresowanie powyższymi formami dostosowań. Właściwie wszyscy aktywni respondenci, którzy stanowią większość naszych badanych (około 65% ogółu zbiorowości) deklarują chęć wykorzystania tych wymienionych form dostosowań, czyli zamierzają zarówno zmienić strukturę produkcji, specjalizować się, modernizować i powiększać gospodarstwo, oraz podnosić kwalifikacje.

Optymizmem napawa fakt, że poza nielicznymi wyjątkami, we wszystkich grupach obszarowych, wiekowych i wykształcenia odnotowaliśmy wzrost aktywności w tym zakresie. W nielicznych przypadkach wskazywano na takie formy działań dostosowawczych jak: organizacja przetwórstwa rolnego, wchodzenie w spółki itp.

W dalszym ciągu można podtrzymać wyrażoną wcześniej opinię, że rolnicy nie traktują szeroko rozumianej modernizacji gospodarstwa, podnoszenia kwalifikacji, poszukiwania alternatyw dla tradycyjnej produkcji rolniczej, jako działań dostosowujących gospodarstwo do wymogów wspólnego rynku, choć one w rezultacie do tego prowadzą. Kluczem do rozwiązania tej sprzeczności jest niejednokrotnie tu podkreślana nieznajomość realiów integracyjnych. Niewiedza w tym zakresie zmusza rolników do kierowania się intuicją i dotychczasowym doświadczeniem, co jak wynika z naszych badań sprzyja ujawnianiu się niepewności a nawet zagubienia i rezygnacji.

Podobnie jak w roku ubiegłym stosunkowo niewielu ankietowanych (ok. 47%) odpowiedziało na pytanie dotyczące rodzajów oczekiwanej pomocy służącej modernizacji gospodarstwa (Tabela nr 10).

Tabela nr 10

Rodzaj oczekiwanej pomocy a wiek i wykształcenie respondentów (w latach 1997, 1998)

Rodzaj pomocy	Wiek			Wykształcenie			
	do 30 l.	31-50 l.	50 i więcej	podst.	zasadn.	średnie	wyższe
Finansowa							
1997	12	84	10	12	56	28	10
1998	16	152	22	31	75	68	16
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	37,5	36,5	17,2	20,7	45,2	23,7	50,0
1998	37,2	62,0	30,5	48,4	50,7	54,4	69,6
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+03	+25,5	+13,3	+27,7	+5,5	+30,7	+16,9
Doradztwo i szkolenie							
1997	10	35	6	4	26	14	7
1998	13	26	8	5	25	11	6
W % w stosunku do liczebności grupy							
1997	31,2	15,2	10,3	6,9	21,0	11,9	35,0
1998	30,2	10,6	11,1	7,8	16,9	8,8	26,1
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	-1	-4,6	+0,8	+0,9	-4,1	-3,1	-8,9
Organizacyjna							
1997	0	15	0	2	4	2	7
1998	3	17	0	1	7	6	6
W %-w stosunku do liczebności grupy							
1997	0	6,5	-	3,4	3,2	1,7	35,0
1998	6,9	6,9	-	1,6	4,7	4,8	26,1
Zmiany w punktach procent. w stosunku do roku poprzedniego	+6,9	+0,4	-	-1,8	+1,5	+3,1	-8,9

Jak rok wcześniej najbardziej oczekiwaną formą pomocy jest pomoc finansowa. Należy tu podkreślić, iż zaobserwowaliśmy tu dynamiczny wzrost jej oczekujących. Dla przykładu o 30,7 punktów procentowych wzrosła liczba oczekujących tej pomocy z wykształceniem średnim. Liczby charakteryzujące oczekiwania pomocy finansowej kontrastują z danymi dotyczącymi chęci korzystania z pomocy edukacyjnej i organizacyjnej. W tym przypadku zanotowaliśmy (poza pewnymi wyjątkami) wyraźny spadek zainteresowania tymi formami pomocy, szczególnie silny wśród respondentów z wykształceniem wyższym. Budzi to niepokój w kontekście praktyki unijnej, w której szczególny nacisk kładzie się na właśnie te dyskryminowane wśród naszych respondentów formy modernizacji gospodarstw rolnych.

6. Wnioski końcowe

Porównanie danych zebranych w wyniku przeprowadzonych badań w latach 1997 i 1998 pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Maleje akceptacja rolników polskich dla idei integracji z Unią Europejską;
2. W dalszym ciągu potwierdza się obserwacja o ogólnikowej i niedostatecznej wiedzy na temat zasad i instytucji zintegrowanej Europy, zwłaszcza funkcjonowania mechanizmów integracyjnych w obszarze rolnictwa i rynku rolnego;
3. Rośnie zainteresowanie dostępem do aktywnych form pogłębiania znajomości tej problematyki;
4. Pogłębia się pesymizm ankietowanych odnośnie do sprostania konkurencji ze strony producentów unijnych i zapewnienia opłacalności gospodarowania, rośnie też sceptycyzm co do uzyskania realnej pomocy ze strony Unii Europejskiej;
5. Optymizmem napawa fakt, że rośnie odsetek rolników zamierzających podjąć działania przystosowujące gospodarstwa do wymogów integracyjnych;
6. Podkreślić należy, że z jednej strony rolnicy manifestują sceptycyzm co do możliwości uzyskania wystarczającej pomocy o charakterze finansowym, a z drugiej strony rośnie odsetek tej pomocy oczekujących;
7. Zwraca uwagę fakt, że ankietowani są obecnie mniej zainteresowani innymi niż finansowa formami pomocy;
8. Ważną obserwacją (szczególnie z punktu widzenia polityki społecznej) jest to, że spora część respondentów pesymistycznie ocenia możliwości adaptacyjne swoich gospodarstw i raczej nastawia się na szukanie pracy poza nim, lub oczekuje pomocy państwa o charakterze socjalnym przewidując dalszą ich degradację.